



صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران

معاونت سیاسی

اداره پژوهش‌های سیاسی

نقش شهروند مسئول در مقابله با بیماری کرونا



فرآورده‌های خبری و تولیدات پژوهشی در بخش‌های زیر قابل دسترس است:

– وب سایت خبرگزاری صدا و سیما (سرویس پژوهش) <http://www.tribnews.ir>

پژوهشگر: فریفته هدایتی

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۲	□ چکیده
۲	□ مقدمه
۳	□ اهمیت پشتوانه قانونی برای اجرایی شدن سیاستگذاری سلامت و مقابله با بحران کرونا
۳	□ تدابیر قانونی در برخورد با مخلان امنیت زیستی جامعه
۶	□ جمع بندی



چکیده □

- به رغم همکاری و همراهی بخش عظیمی از جامعه با دستورالعمل‌های بهداشتی در مقابله با گسترش ویروس کرونا هنوز هم برخی افراد این موارد را رعایت نمی‌کند و لازم است تا موضع قانون در خصوص این افراد تبیین شود.
- در قوانین حقوقی و جزایی کشورمان موارد متعددی برای ملزم نمودن این افراد به رعایت دستورالعمل‌ها وجود دارد.
- قانون طرز جلوگیری از بیماری‌های آمیزشی و بیماری‌های واگیردار در مواد ۶، ۷، ۹، ۱۲، ۲۰، ۲۱ و ۲۲ به این موضع پرداخته است.
- در مواد ۲۹۱ و ۲۹۵ و ۶۸۸ قانون مجازات اسلامی نیز استنادهایی برای مسئولیت قانونی اشخاص در ارتباط با بیماری کرونا قابل استفاده است.
- علاوه بر آن از منظر فقهی نیز این موضوع مورد توجه مراجع تقلید قرار گرفته است.
- از مجموع این احکام حقوقی و فقهی چنین بر می‌آید که نه تنها تعمد، بلکه حتی هرگونه بی‌توجهی، غفلت و سهل‌انگاری در رعایت دستورالعمل‌های بهداشتی در شرایطی که با مخاطره امنیت زیستی بیماری همه‌گیری چون کرونا در کشور مواجهیم از منظر قانون و شرع مقدس جرم و گناه و مستلزم پیگرد قانونی و مجازات است.

مقدمه □

این روزها که مهمترین مسئله کشور شیوع کرونا و تبعات گوناگون آن بر سلامت جامعه و به خطر افتادن جان انسان‌ها به واسطه سرعت بالای انتقال این ویروس است، به رغم همکاری و همراهی بخش‌های وسیعی از جامعه در خصوص رعایت پروتکل‌ها و نکات بهداشتی، شاهد نادیده گرفتن رعایت آن از سوی برخی افراد از جمله کسانی هستیم که به نحوی علائم ابتلا به کرونا را دارند. مسئله‌ای که علاوه بر ابعاد مختلف اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی آن، از ابعاد حقوقی نیز برخوردار

است. واقعیت آن است که به رغم همه درخواست‌ها، الزام‌ها، اعلام‌ها و هشدارها مبنی بر رعایت اصول بهداشتی و خود مراقبتی، برخی از افراد به دلایل و توجیهات مختلف و متعدد همچنان به شیوه‌ای پرمخاطره در عرصه‌های عمومی ظاهر می‌شوند و البته بعضاً موارد بهداشتی را رعایت نمی‌کنند یا حتی برخی از افراد به پنهان کردن بیماری خود می‌پردازند یا با داشتن برخی دیدگاه‌های غلط، مانع از درمان و بستری شدن نزدیکانشان در بیمارستان می‌شوند. اینها مواردی است که فراتر از اخلاق اجتماعی و صرف نظر از دلائل موجه آن، جنبه‌های حقوقی به خود می‌گیرد و قابل پیگرد قانونی است. به نظر می‌رسد با توجه به شرایط استثنایی و وضعیت اضطراری شیوع بیماری کرونا، برای این قبیل افراد علاوه بر رفع موانع و الزاماتی که آنها را ترغیب به حضور در فضای اجتماع می‌کند، لازم است تا موضع قانون در خصوص این افراد روشن شود تا در صورت لزوم، قانون پشتمانه‌ای برای تضمین اجرای دستورالعمل‌های بهداشتی و حفظ حقوق دیگران باشد. این نوشتار در پی پاسخگویی به این سوال است که مسئولیت قانونی کسانی که دستورات بهداشتی را رعایت نمی‌کنند یا با علم به داشتن علائم ابتلا به ویروس کرونا، سلامتی دیگر افراد جامعه را با رعایت نکردن این دستورات به خطر می‌اندازند چیست؟ و قوانین موجود ما در این خصوص چه موضعی دارند؟

□ اهمیت پشتمانه قانونی برای اجرای شدن سیاست‌گذاری سلامت و مقابله با بحران کرونا

در شرایط کنونی که سیاست‌گذاری‌ها و برنامه‌های پیشگیری و مقابله با گسترش ویروس کرونا در کشور از سوی ستاد مدیریت بحران اعلام و اجرا می‌شود، بخش‌های عظیمی از جامعه از کادر درمان و تولیدکنندگان ملزومات بهداشتی و درمانی، متخصصان و طراحان و دانشمندان حوزه‌های مختلف و خیرین و نهادهای مردمی تا اقشار مختلف مردم با تمام توان با فعالیت‌های شبانه‌روزی خود درگیر مبارزه با این بیماری هستند. به گفته پیام درفشان، کارشناس ارشد حقوق جزا و جرم‌شناسی^۱: برای آنکه این سیاست‌های مؤثر، قابلیت اجرایی داشته باشد باید با پشتمانه‌های قانونی موجود بتوان آن را اجرا کرد و گرنه تبدیل به یک چالش می‌شود. زیرا در هر جامعه‌ای با محدودیت‌هایی در زمان و منابع برای کاهش تهدیدها و وقوع آن‌ها مواجه هستیم و باید مجموعه‌ای از تدابیر اتخاذ شود که خطر انتقال بیماری‌های عفونی کاهش یابد. وی تاکید دارد که اکنون بشریت فارغ از مرزهای جغرافیایی و شیوه‌های متفاوت حکومت‌داری و توان متفاوت در زیرساخت‌های اقتصادی و درمانی، همگی با بحران بیولوژیک در ابعاد جهانی مواجه شده‌اند و لازم است تا عوامل تشدید بحران مورد مدیریت جدی قرار گیرد. از آنجا که یکی از این عوامل، افراد مبتلا به بیماری یا دارای علایم ابتلا هستند، برای امکان تحقق این مهم باید مسئولیت‌های قانونی این اشخاص و راهکارها و تمهیدات موجود در قوانین موضوعه کشور مورد واکاوی و تصریح قرار گیرد تا این دسته از اشخاص مبتلا مطلع باشند که در صورت تخطی از دستورات مقامات ذی صلاح، چه مسئولیت‌های قانونی دارند و سایر بخش‌های جامعه نیز با اطلاع از مسئولیت قانونی خود، مسئولانه دستورات مقامات بهداشتی را رعایت کنند تا بتوان هرچه سریع‌تر از این بحران عبور کرد.

□ تدابیر قانونی در برخورد با مخلان امنیت زیستی جامعه

برای برخورد با کسانی که با رفتارهای غیر مسئولانه خود امنیت زیستی جامعه را به خطر می‌اندازند تدابیر قانونی اندیشیده شده است. به لحاظ حقوقی، قانونی که مختص این موارد باشد در قوانین جدید ما وضع نشده و مهمترین قانونی که می‌توان به آن استناد کرد قانون طرز جلوگیری از بیماری‌های آمیزشی و بیماری‌های واگیردار مصوب ۱۳۲۰/۳/۱۱ است که تاکنون به قوت خود باقیست. در مواد مختلف این قانون موارد متعددی در خصوص نحوه رویکرد قانون نسبت به کسانی که با

^۱ بررسی مسئولیت قانونی بیماران مبتلا به کرونا؛ از قتل عمد تا پرداخت دیه، ایرنا، ۹۸/۱۲/۱۶

رفتارهای غیر مسئولانه شان سلامت عمومی و امنیت زیستی اشخاص و جامعه را به خطر می اندازند وجود دارد که به شرح جدول ذیل است:

جدول ۱- قانون طرز جلوگیری از بیماری های آمیزشی و بیماری های واگیردار

ماده قانونی	متن	مصادق
ماده ۲۲	اشخاصی که مانع اجرای مقررات بهداشتی می شوند یا در اثر غفلت باعث انتشار یکی از بیماری های واگیر می شوند به حبس تأدیبی (از هشت روز تا دو ماه) و پرداخت جزای نقدی محکوم می شوند.	توجه به این نکته اهمیت دارد که حتی «غفلت» در مراقبت بهداشتی که با انتشار بیماری واگیردار امنیت زیستی جامعه را به مخاطره می اندازد، جرم و مشمول مجازات است. غفلت در حقوق جزا به مفهوم بی احتیاطی و بی مبالاتی در رفتار است و قانونگذار بعضاً به علت اهمیت موضوع مال یا جان مورد حمایت، صرف تحقق «غفلت» در از بین رفتن آن را کافی دانسته است، برخلاف عمده جرائم که تحقق آن منوط به وجود سوء نیت عام و فعل عامدانه است.
ماده ۱۲	هر گاه بهداری به وجود کسی که مبتلا به بیماری واگیر است اطلاع یافت می تواند به وسائل مقتضی بازجویی کند که بیمار مشغول درمان می باشد یا نه و در صورت لزوم اخطار کند تا اگر بیمار در ظرف مهلت مقرر به درمان نپرداخت او را «الزام به درمان» نماید.	بر این اساس کسی که علائم ابتلا به کرونا دارد مکلف است بنا بر اعلام مقامات ذیصلاح، خود را قرنطینه و با مراجعه به مراکز تشخیص نسبت به انجام آزمایش اقدام کرده و در صورت مثبت بودن نتایج آزمایش، با دریافت گواهی پزشکی مبنی بر لزوم قرنطینه شدن و ارسال آن را برای محل کار خود تکلیف قانونی، اخلاقی و شرافتی خود را انجام دهند و از تردد بین شهروندان خودداری کنند.
ماده ۹	هر کس بداند مبتلا به بیماری واگیر بوده و یا آنکه «اوضاع و احوال شخصی او طوری باشد که بایستی "حدس بزند" که بیماری او واگیر است و به واسطه او طرف مقابل مبتلا شود و به مراجع قضایی شکایت کند، مبتلاکننده به حبس تأدیبی از سه ماه تا یک سال محکوم می شود.	اگر افراد مبتلا به ویروس کرونا یا دارای علائم ابتلا به این ویروس، بین شهروندان تردد و امنیت زیستی و بهداشتی آنها و جامعه را به خطر بیندازند، به موجب این قانون مشمول مجازات حبس از سه ماه تا یک سال هستند.
ماده ۷	اشخاصی که در مشاغل گوناگون صنایع غذایی مانند اشتغال در مراکز تولید مواد غذایی یا رستوران داری و... مشغولیت دارند و دارای علائم بیماری هستند مکلفند در بنگاه های مخصوص بهداری یا نزد پزشکائی که بهداری معین می کند برای معاینه حاضر شوند و در صورتی که تشخیص داده شود بیماری آنها در مرحله واگیر است، از ادامه پیشه ممنوع و تا وقتی که گواهی نشده است که بیماری آنها قابل سرایت نیست، چنانچه بدون تحصیل پروانه عدم امکان سرایت، به پیشه خود ادامه دهند به حبس تأدیبی و جزای نقدی محکوم می شوند.	مسئولیت قانونی کارکنان مشاغل مرتبط با مواد غذایی در حفظ سلامت خود و دیگران در صورت داشتن علایم بیماری
ماده ۲۱	اشخاصی که برخلاف دستورهای بهداری نسبت به محافظت مواد غذایی که در معرض فروش گذاشته می شود رفتار کرده یا اقدام به فروش مواد غذایی فاسد یا ناسالم کنند به حبس و جزای نقدی محکوم می شوند.	مقررات مربوط به اغذیه فروشی ها و رعایت موارد بهداشتی در بیماری های واگیردار
ماده ۶	ولی یا سرپرست صغیر یا سفیه یا دیوانه مکلف است که به درمان بیماری های واگیردار اشخاص تحت سرپرستی خود اقدام کند و چنانچه ولی یا سرپرست در فراهم کردن وسائل درمان مسامحه کند و بیماری صغیر یا محجور به حال سرایت باقی بماند ولی یا سرپرست به حبس و کیفر پرداخت جزای نقدی محکوم می شود.	تکلیف قانونی سرپرست خانواده برای نظارت و انجام درمان افراد تحت تکفل خود در خصوص بیماری کرونا: کسانی که وجود این بیماری در خانواده خود را به سبب ترس از انگ اجتماعی مخفی می کنند و با مسامحه در درمان آنها، موجب گسترش بیماری و به خطر افتادن جان دیگران می شوند مجرم و مشمول مجازات حبس و جزای نقدی می شوند.
ماده ۲۰	ریختن زباله یا هر نوع کثافات در گذرهای عمومی ممنوع است و متخلفین از این ماده به کیفر خلاقی محکوم می شوند.	مجازات رها کردن ماسک و دستکش و دستمال کاغذی های استفاده شده در خیابان.

در موادی از قانون مجازات اسلامی نیز استنادهایی برای مسئولیت قانونی اشخاص در ارتباط با بیماری کرونا قابل استفاده است که در جدول شماره ۲ آورده شده است:

جدول ۲- قانون مجازات اسلامی

ماده قانون	متن	مصادق
ماده ۲۹۱	بی‌احتیاطی موجد مسئولیت کیفری: اگر شخص مبتلا بدون هرگونه قصد مجرمانه، با علم بر وجود علائم و ابتلای خویش در اماکن عمومی تردد کند و منجر به آسیب منتهی به فوت شود این عملکرد غیر مسئولانه وی طبق ماده ۲۹۱ قانون مجازات اسلامی جنایت شبه عمدی محسوب می‌شود و مکلف به جبران خسارات اعم از دیه یا هزینه‌های درمان است.	اگر اشخاص دارای علائم بیماری نسبت به انجام کامل دستورات مقامات ذی صلاح اقدام نکنند و تخطی ایشان موجب سرایت بیماری به اشخاص دیگر شود، علاوه بر مسئولیت مدنی دارای مسئولیت کیفری نیز هستند.
ماده ۲۹۵	مسئولیت ناشی از ترک فعل یا مسئولیت ناشی از فعل زانبار: هرگاه کسی فعلی که انجام آن را برعهده گرفته یا "وظیفه خاصی را که قانون بر عهده او گذاشته است، ترک کند و به سبب آن، جنایتی واقع شود،" چنانچه توانایی انجام آن فعل را داشته باشد جنایت حاصل به او مستند می‌شود و حسب مورد عمدی، شبه عمدی، یا خطای محض است.	از آنجا که ویروس کرونا می‌تواند حداقل نسبت به اشخاص کهنسال یا دارای بیماری زمینه‌خطرناک و جدی باشد، اگر شخص ناقل با علم بر وجود علائم بیماری در خویش نسبت به رعایت دستورات قرنطینه تخطی کند، اگر قصد آسیب رساندن در مرتکب احراز شود، پس در صورت وقوع خسارات جانی مرتکب قتل عمد شده است و علاوه بر کفاره اخروی و مسئولیت مدنی دارای مسئولیت بسیار جدی کیفری نیز خواهد بود.
ماده ۶۸۸	هر اقدامی که تهدید علیه بهداشت عمومی شناخته شود ^۱ ... ممنوع است و مرتکبین چنانچه طبق قوانین خاص مشمول مجازات شدیدتری نباشند به حبس تا یک سال محکوم خواهند شد.	اقدام علیه بهداشت عمومی تا یک سال حبس دارد: عدم رعایت توصیه‌های پیشگیری از شیوع ویروس کرونا به عنوان تهدید علیه بهداشت عمومی قابل تعقیب کیفری است. افرادی که با علم و اطلاع از مبتلا بودن به کرونا اقدامات پیشگیرانه مثل قرنطینه یا مراجعه به مراکز درمانی را انجام ندهند و موجب انتشار و ابتلاء دیگران شوند نیز ممکن است مشمول مجازات مقرر در قانون عنوان شده قرار گیرند. ^۲ با توجه به ضرورت حفظ جان شهروندان، انجام اقدامات پیشگیرانه وظیفه همگانی است و افراد نباید تفریح، خرید یا گردش خود را به بهای بیماری دیگران انجام دهند. ^۳

علاوه براین، از منظر فقهی نیز این موضوع مورد توجه قرار گرفته است چنانکه در یک استفتاء از آیت الله مکارم شیرازی در این خصوص سوال شده و ایشان سهل انگاری در این خصوص را مستلزم ضمان و جبران هزینه‌ها و حتی پرداخت دیه می‌دانند: **جدول ۳- نظر فقهی**

مرجع تقلید	متن استفتاء	پاسخ استفتاء
آیت‌الله مکارم شیرازی	چنانچه بر اثر سهل انگاری افراد مبتلا به بیماری‌های واگیردار و عدم توجه به رعایت بهداشت، این بیماری به دیگران سرایت کند و موجب بروز خسارت گردد، آیا ضامن هستند؟	در صورتی که این کار سبب ابتلای به بیماری خطرناک منتهی به مرگ شود دیه تعلق می‌گیرد و آن کس که باعث شده باید دیه را بپردازد و اگر فقط هزینه درمانی سنگینی دارد آن را باید بپردازد.

^۱. از قبیل آلوده کردن آب آشامیدنی، یا توزیع آب آشامیدنی آلوده، دفع غیر بهداشتی فضولات انسانی و دامی و مواد زاید، ریختن مواد مسموم کننده در رودخانه‌ها، زباله در خیابان‌ها و کشتار غیر مجاز دام، استفاده غیر مجاز فاضلاب خام یا پساب تصفیه خانه‌های فاضلاب برای مصارف کشاورزی

^۲. مسعودی‌فر، مدیرکل پیشگیری‌های امنیتی و انتظامی معاونت اجتماعی و پیشگیری از وقوع جرم قوه قضائیه، مجازات حبس برای پنهان کاری در خصوص ابتلا به کرونا، خبرگزاری موج، ۹۸/۱۲/۲۷

^۳. مجازات حبس برای پنهان کاری در خصوص ابتلا به کرونا، خبرگزاری موج، ۹۸/۱۲/۲۷

❑ جمع بندی

با توجه به موارد مطرح شده، الزامات کافی قانونی و شرعی برای مجازات اشخاصی که دستورات بهداشتی را (به عمد یا از سرغفلت و بی توجهی) نقض می کنند، وجود دارد و شهروندان علاوه بر مسئولیت اخلاقی و انسانی در جهت پرهیز از ارتکاب هرگونه عملی که امنیت زیستی جامعه را به خطر اندازد، دارای مسئولیت های جدی قانونی هستند و مکلفند دستورات و موازین اعلامی توسط مقامات مسئول را رعایت کنند. البته مسئولان هم وظیفه دارند که با برنامه ریزی و سیاست گذاری مقتضی، شرایط و دسترسی های لازم را برای امکان رعایت موارد بهداشتی برای همه شهروندان با سطوح مختلف اقتصادی و اجتماعی و فرهنگی فراهم کنند به گونه ای که افراد در عسر و حرج تامین مایحتاج زندگی و ملزومات بهداشتی و انجام امور جاری زندگی خود نباشند و نگرانی از بابت امنیت شغلی خود در صورت رعایت دستورالعمل های بهداشتی مرتبط نداشته نباشند.

